

მიიღება ხელის მოწერა ფასი 1 წლ.—5 მან. 6 თვ.—2 მ. 75 კ., 3 თვ.—1 მ. 50 კ., 1 თვ.—50 კ. სოფლის მასწავლებელთა, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

ყოველ კვირეული საზოგადო.-მოწოდ.

მიური და სალიტერატურო შუროალი

რედაქცია ღია 10—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპეშისა: თბილისი კლდე

ს ა რ ჩ ე ვ ი: წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა. — **ალ. ყიფშიძისა.** აწნილ ჯორჯიძის ხსოვნისა. — **სვ. ქვარიანისა.** ქართული მეურნეობა და ბაზარი. — **დ. კახელიისა.** მიმჭრ. სულის აღს. — **დ. კასრაძისა.** მოწუობილი სოფელი. — **კოოპერატორისა.** უკანასკნელი ამბები. ბალკანეთის ომი შესობელი სასელმწიფონი. — **რ. გ—ესი.** უდიშ მეფე ქართულ თეატრში. — **რაესი.** ნარეკი. ჩეენი ფოსტა.

განზრახ მოვიგონეთ ვახტანგის კანონების ბედი. არსად ამ კანონთა კრებულში ერთი სიტყვითაც არ არის ნახსენები სახელი ხიზნისა. ნუთუ ხიზნობა არ არსებობდა ძველს, ისტორიულ საქართველოში, რომ კანონ-მდებელმა კრინტიც არ დასძრა ამ დაწესებულებაზე და თუ არსებობდა, ხსენებით მაინც როგორ არ ახსენა? ხიზნობა ისტორიულ საქართველოში ნამდვილად არსებობდა. ამისი უტყუარი საბუთები ბლომად მოიპოვება თ. ყორდანის და ე. თაყაიშვილის მიერ შეკრებილ სიგელ-გუჯრებში. 1552 და 1575 წლ. გუჯრებში პირდაპირაა ნაჩვენები, რომ ყარაასლანს ორის წლით მივეცი თ მამული ხიზნობის წესითაო. მაშ რაკი ხიზნობა არსებობდა, რაკი ვახტანგ მეფის კოდექსში განსაზღვრულია წესი და რიგი მამულის იჯარით აღებისა, როგორ აუხვია გვერდი კანონ-მდებელმა ისეთს რთულს დაწესებულებას, როგორიცაა დღევანდელი ხიზნობა? ალბად, ხიზნობა ძველად, საქართველოში, უწყინარი დაწესებულება ყოფილა და არ წარმოადგენდა არავითარ საფრთხობელას. მართლაც, ისტორიული ცნობანი ისეთ ნაირად გვიხატავენ ძველს ხიზნობას, რომ უნებლიედ საოცარი იდილია გიდგება თვალწინ. სამოციან წლებში ბევრსა ბკობდნენ თბილისში იმაზე, თუ რანაირად გაანთავისუფლონ ბატონ-ყობიდან გლეხკაცნი. ბევრმა მამულის პატრონმა ურჩია მთავრობას, გაანთავისუფლეთ ყმანი და მიანიქეთ ისეთი ურთიერთობა, როგორიც არსებობს ხიზნთა და მამულის პატრონის შორისო.

წარსული, აწმყო და მომავალი ხიზნობისა

I.

ბატონ ყობის გადაჯარდნამდე.

მეფე ვახტანგ VI კანონები მოქმედებდნენ საქართველოში 1827 წლამდე, ხოლო ამ წლიდან ნელ-ნელა შეიტანა ახალმა მთავრობამ სამოქალაქო ცხოვრებაში რუსის კანონები. 1841 წლიდან კი სრულიად აკვეთა იმპერატორ ნიკოლოზ პირველმა ვახტანგ მეფის კანონების ხმარება. სენატორი ბარონი განი იმ აზრისა იყო, რომ იმპერიის მთელს სივრცეზე ერთნაირი და ერთგვარი კანონი უნდა ბატონობდესო. რაკი ასეთი აზრი შეიწყნარა იმპერატორმა ნიკოლოზ I, ცხადია, რომ ვახტანგის კანონებიც ვეღარ იბოგინებდნენ ჩვენში.

ძველი ხიზანი, ხიზნობისა და სხვის მფარველობის მადებარი პირად აღთქმული იყო. უმამულობა, ან მცირე მამულიანობა, ან კიდევ სხვა რამ გაჭირვება: მტრისაგან აკლება, დიდად დავალიანება, შიშინანობა, აძულვება კაცს აყრილიყო ბინიდან და რომელსამე მემამულეს შეჰკედლებოდა, შეჰხიზნებოდა. რა პირობითაც უნდა ყოფილიყო ასეთი შეხიზნა და პატრონობის მოპოვება, ხიზნობის მადებარი კაცი პირად აღთქმულვებას არა ჰკარგავდა. როდესაც მოისურვებდა, მაშინ წავიღოდა ხიზანი. ხელის შემშლელი და დამტუქსავი არავინ ჰყავდა. კიდევ რომ ჰნდომებოდა დიდს ხანს გაჩერება ერთს ადგილზე, ხიზანი მოერიდებოდა ამას, რადგან ოცდაათის წლის შემდეგ პირად აღთქმულვებას დაჰკარგავდა და მამულის პატრონის ყმად გახდებოდა.

ამის გამო ურთიერთობა ხიზნისა და მამულის პატრონისა მეტის-მეტად მარტივი და უწყინარი იყო. ხიზანი ჰქირაობდა სახნავ-სათესს ადგილს და განსახლდრულ ვალდებულებას კისრულობდა. კარგად იცოდა თვისი მოვალეობა და თვისი უფლება. ღალატ-კულუხი და ბეგარა ისეთი იყო, რაც დაედგინა ადათსა და ჩვეულებას; ვერც ხიზანი და ვერც მამულის პატრონი ვერ გაჰხედებდნენ დაერღვით ადათით განწყობილი გადასახადი. მაშ საჩუბარი, სადავო და საკინკლავო რაღა ექნებოდათ ხიზანსა და თავდასა და აზნაურს, რომლის მამულზედაც ხიზანი ბინადრობდა. მაინცა და მაინც, თუ რაიმე უსიამოვნება მოუვიდოდათ ხიზანსა და მამულის პატრონს, ორივე მხარე მიჰმართავდა ხოლომე მედიატორებს და ესენიც მორიგებით ათავებდნენ იშვიათს სახიზნო დავი-დარაბას. რუსის მთავრობის მოხელენი გაოცებულნი იყვნენ იმ გარემოებით, რომ ხიზანი მამულის პატრონს მტრულად არ უტყუროდა და სრულიადც არა ჰფიქრობდა თვისი დღენი საჩივარში დაეღია. თვით ქართველნი თავად აზნაურნი ტრაბახობდნენ მთავრობის წინაშე, რომ არავის გაუგონია და არავის ახსოვს, რომ ხიზანს საჩივრით მიემართოს მთავრობისთვის მამულის პატრონზე.

ხიზნობა ძველის-ძველი ინსტიტუტია და უეჭველია საქართველოშიაც უხსოვარ დროიდან მომდინარეობს, ისე როგორც იტალიაში, დასავლეთ ევროპაში და დასავლეთ რუსეთში; რასაკვირველია იქ სხვა სახელით და ცოტა განსხვავებული შინაარსით. ამის გამო საქართველოშიაც ხიზნობა სხვა და სხვა მამულში, სხვა

და სხვა დროს, ან იმის მიხედვით, თუ რა გარემოებამ აიძულა ხიზანი სხვას შეჰპატრონებოდა და შეჰხიზნებოდა, ფერსა და სახეს იცვლიდა, ხოლო არსება მისი შეუხებელი რჩებოდა. თუ ხიზანი მზამზარეულ სახლკარს და ვენახს მიიღებდა დასახლების დროს, ბეგარა დიდი იქნებოდა. ცვალებადი იყო ღალატ-კულუხის რაოდენობა, მაგრამ ერთი რამ იყო უცვალებელი: ხიზანს ვერ შეუცვლიდნენ ერთხელ დაკისრებულ მოვალეობას, ესე იგი ვერ წაუმატებდნენ ბეგარას, ვერ გაუდიდებდნენ ღალას და კულუხს. ვსთქვათ, ხიზანს წელიწადში ათი მუშა ეღო. თორმეტის მუშის გაყვანას ვერავინ მოსთხოვდა, ეს იქნებოდა ადათისა და ჩვეულების დარღვევა, ეს იქნებოდა ხიზნობის პრინციპის შელახვა და მედიატორენი, რომელთაც აგრედვე როგორც თვით ხიზანმა და მემამულემ, შეენივრად იცოდნენ ყოველივე წვლილი ხიზნობისა, ერთს წამში დასდებდნენ სამართალს და აღადგენდნენ ხიზნობის ადათს და ჩვეულების ძალას.

ხიზანი კისრულობდა ხიზნობას ხან ვადით და განსახლდრულ დროით, ხან უვადოდ. როგორც აღთქმული კაცს, ხიზანს უფლება ჰქონდა აბარგულიყო და სხვაგან წასულიყო, მამულის პატრონი ხელს ვერ შეუშლიდა. ხიზანმა ისიც კარგად იცოდა, თუ უარს ხიზნობაზე რა შედეგი მოსდევდა. ნახევარი შეძენილის ქონებისა მამულის პატრონისა იყო და თუ გაყოფის დროს ღალატით ჩამოვარდებოდა, მედიატორენი მზად იყვნენ დავის გადასაწყვეტად. მამულის პატრონსაც ჰქონდა მინიჭებული იმევე ადათით და ჩვეულებით უფლება, როცა მოეპრიანებოდა, დაეთხოვნა ხიზანი, თუ, რასაკვირველია, ხიზანი უვადოდ იყო შეხიზნული. უკეთუ ვადა იყო დადებული, ვადის გასვლამდე ხიზანს ვერ დაითხოვდა. როცა მემამულე ხიზანს ითხოვდა, დათხოვნილ ხიზანს თან ატანდა შეძენილის მოძრავ ქონების ნახევარს, ხოლო თუ ხიზანს უძრავი ქონება ჰქონდა შეძენილი, ამას მამულის პატრონი ხელს ვერ ახლებდა, იგი სრული და ხელშეუხებელი კუთვნილება იყო აყრილის ხიზნისა.

როგორცა სჩანს ამ ისტორიულ ცნობათაგან, ხიზნობა მეტის-მეტე უბრალო, მარტივი, პატრიარქალური და მამა-შვილური ინსტიტუტი ყოფილა. მას სასტიკად სდარაჯობდა ადათი და ჩვეულება. ყოველი წვლილი ხიზნობისა კარგად იცოდა როგორც ხიზანმა, აგრეთვე მემამულემ და მეზობლებმა, რომელნიც დავის დროს მედიატრობდნენ და მოსამართლობდნენ.

ღრმად რომ ჩაუკვირდეთ ამ ურთიერთობას, ნათლად დავინახავთ, რომ საფუძველად ამ მარტივს და პატრიარქალურ ინსტიტუტს უძვეეს მატერიალური, ნივთიერი ინტერესი. ორივე მხარე კმაყოფილია მათ შორის ჩამოვარდნილ ურთიერთობით. ვსთქვათ გაკვირვებამ, თუ უმამულობამ კაცი ხიზნობის გზაზე დააყენა. იშოვნა ასეთმა კაცმა სახიზნო მამული, იპოვნა მამულიანი კაცი და მიეკედლა მას, ხოლო მისი მამული დაიჭირა და ნება-ყოფლობით იკისრა განსაზღვრული მოვალეობანი, ცხადია, კმაყოფილი იქნება თვისის ბედით. მემამულეც მოხარულია, რომ შეიძინა მუშა კაცი, გაიჩინა შემოსავლის ახალი წყარო. ყველაფერი ცხადია და ნათელი მათ შორის. სადავო არა აქვთ რა, როდესაც მოისურვებენ, მაშინ მოსპობენ ასეთს ურთიერთობას. „ახირებულ პრეტენზიებს“ ვერც ხიზანი წამოაყენებს, ვერც მამულის პატრონი. უკეთეს უზომო მადა გაეღვიძება რომელსამე კონტრაგენტს, ადათი, ეს უღმობელი დარაჯი და უსასტიკესი კანონი, უფრო ძრიელი და სასტიკი, ვიდრე დაწერილი კანონი, რომელიც მარტო სწავლულებმა იციან და ხალხში ფესვები არა აქვს ვადგმული, უმალ ლაგამს ამოსდებს სიხარბესა და დაჩაგვრის მოტრფიალს.

აი მიზეზი, თუ რატომ იყო ასე უწყინარი ძველი ისტორიული ქართული ხიზნობა. ესევე უნდა იყოს მიზეზი, რომ ამ ინსტიტუტს გვერდი აუხვია ვახტანგის საკანონმდებლო კოდექსმა და კრინტიც არ დასძრა, თითქოს იგი არც კი არსებობდა. მაშინდელი, ისტორიული ხიზანი გულში როგორ გაივლებდა იმ ფიქრსა და აზრსა, რომ ხანგრძლივი ცხოვრებით და მუშაობით სხვისა მამულზე, რაიმე უფლებას შეიძენდა ამ მამულზე და მოზიარე გახდებოდა მემამულისა. ასეთი უნიადავო პრეტენზია სიზმრადაც არ მოეგლინებოდა. არავითარი რეალური პირობა და გარემოება ხელს არ უწყობდა, რომ ასეთი ფიქრი და აზრი ან ჩასახულიყო, ან დაბადებულიყო.

პრინციპი საკუთრებისა ვახტანგის კანონებში ისეთის სისასტიკითაა გატარებული, რომ მისი დარღვევა, ან შელახვა მტკნარ სისულელედ, ან სიგიჟედ ჩაითვლებოდა. რაკი მემამულეც ასევე იყო დარწმუნებული, რომ მის საკუთრებას ხელს ვერავინ ახლებს, იყო იგიც არხეინად და ხიზნობას არც ერიდებოდა, არც უფრთხოდა. საკეთისა, დოვლათის შემატების მეტს ხიზნობა არას უხდენდა და გიჟი ხამ არ იყო, რომ კარზე მომდგარ ბედნიერებისათ-

ვის წიხლი ეკრა და თვისი კეთილდღეობა საკუთარისავე ხელით დაერღვია.

როცა ეროვნულ კანონსა და ეროვნულ ცხოვრების შორის ჰარმონია დაირღვა, როცა ვახტანგის კანონების ასპარეზი ჯერ შემოფარგლეს და შეაიწროეს და შემდეგ სრულიად აპკვეთეს, როცა რჯულთ-უმტკიცესი ადათი და ჩვეულება შესცვალეს უცხო ტანზე ამოსულ კანონებით და განკარგულებით, რომელიც ისე უდგებოდა ძველ ქართულ პატრიარქალურ ცხოვრებას, როგორც უშნო და ბაჯჯღანა რახტი, თვალწარმტაც მერანს და ბედაურსა, მაშინ სათავეში აიძღვრა წყალი და დღემდის ამ მღვრია წყლით ვიბანთ ხელ-პირსა. თავის-თავად ჩაეწვეთა ხიზნის ყურში, რომ მისი დამცვა და ჩემებულ ადგილიდან, ესე იგი მამა-პაპეულიდან აყრა და განდევნა არც ისე ადვილია, როგორც ძველი ადათი და ჩვეულება ამბობდა, რომ ამ ადათმა და ჩვეულებამ ქირი მოიქამა და დღეს სხვა დრო დადგა; სხვა სიო უბერამსო. ყურში ჩაწვეთებული აზრი ნელ-ნელა იზრდებოდა და ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ ბურუსიანმა აზრმა გარკვეული სახე და ფორმა მიიღო. მამული ჩემის ოფლითაა მორწყული, გაპოხიერებული, გამშვენებული და აქედან როგორ ამბარგავენო. აქა ვარ და აქვე დავრჩებიო. ასეთმა ჯერ ბუნდოვანმა, შემდეგ ნათელმა და მკაფიოდ წამოყენებულმა პრეტენზიამ გული გაუხეთქა მამულის პატრონს და ნესტარი დაასო. როგორ თუ ჩემს საკუთრებას ეხება ხიზანიო, იფიქრა მემამულემ, აიმრიზა ძალზე და გაიმართა ხელ ჩართული ომი ხიზანსა ღმემამულის შორის. ვინ გაიმარჯვებს საბოლოოდ, პრინციპი საკუთრებისა, თუ ბატონ-ყმობის გადავარდნის შემდეგ წარმოშობილი ძველის უწყინარის ხიზნის ახალი პრეტენზია, ამის გამოცნობა არც ისე ადვილია, როგორც ბევრსა ჰგონია. ჩვენ ქვემოთ დავინახავთ, რომ ზოგიერთებმა ვითომც უებარი წამალი გამოიგონეს ამღვრეულის წყლის დასაწმენდად, მაგრამ დუქან-ბაზარში ნაყიდი იაფფასიანი შაბი რიგიანად ვერ დასწმენდს ამღვრეულ წყალს. კიდევ რომ გადავლახოთ პრინციპი საკუთრებისა, კიდევ რომ დავჩაგროთ ერთ-ერთი კონტრაგენტი ძველის უწყინარის პირობა-ხელშეკრულობისა (ხიზნობისა), მიუხედავად იმისა, რომ აზნაურ კონტრაგენტსაც დღეს აღარაფერი აქვს და თითქმის ხელგამოწვდილი დადის კარი-კარს და შევლა-დახმარებას თხოულობს მთავრობისაგან, ან რადიკალურ შეცვლას ეკონომიურ ვითარებისას, მაინც ასეთი გადახრა სას-

წორისა ხიზნობას ვერას უშველის და მისი გაქრობა—მოსპობა აუცილებელია.

ალ. ყიფშიძე.

(შემდეგი იქნება).

არჩილ ჯორჯაძის ხსოვნას

(მოგონება)

მაისის საოცნებო საღამო იყო. ჩამავალი მზის ნაზი სხივები იქ, შორს, წითლად ღებავდნენ მდინარე სენის ზვირთებს, აქ კი, მწვანე მდელოზე, ეალერსებოდნენ ლუქსამბურგის ბალის ფერადა ყვავილებს. თბილი, საამო ჰაერი გაჟღერებოდა სიცოცხლის ფერმენტით და ათრობს ადამიანს. სულის ყოველი ხიმსალი სწოვს ზეციურ ამელს და სიტკბოებას. მთელი პარიზი, ეს გული საფრანგეთისა, გამოფენილა გარედ. ფერადათ დართულნი მშვენიერი ქალ-ვაჟნი ამკობენ ფართო ქვაფენილებს. ისმის გაუთავებელი სიცილი, კისკისი და მხიარულება. სტკბეზიან სიცოცხლით თავისუფალი ერის ნებიერი შვილნი... „ექსპრესბარი“, კაფე, რესტორანი სავსეა ხალხით. ყველაზე მეტი სიცხოველე და მხიარულება ეტყობა სანმიშელის ბულვარს, ამ ლათინთა უბნის უმთავრეს ძარღვსა. სიცოცხლით სავსე სტუდენტები თავის ცქრიალა, კოხტა მეტრესებით (მეგობარ ქალებით) იკლებენ იქაურობას. მათ ოხუნჯობას და გიჟურ ცელქობას არა აქვს საზღვარი. ხით მოფენილ ფართო ქუჩაზე უხმოდ დასრიალებენ მდიდრული ეტლები. ისინი მიაქანებენ მდიდარ ბურჟუებს და მათ უდარდელ ცოლშვილს ბულონის ტუისკენ. — ჩამავალი მზე მიეფარა ობსერვატორიას და ამ შენობის უზარ-მაზარი ტანი ზღაპრული მდევით აღიმართა დასავლეთით. ხოლო მზის მოწითალო სხივები უკანასკნელად ემშვიდობებოდა პანთეონის მწვერვალს.

მე გამოველ ჩემს საყვარელ ლუქსამბურგის ბაღიდან, სადაც ხშირად ვისვენებდი სულით, ხალხთა ყრიაშულს განშორებული და სადაც ოცნების აღქაფა ფროთებით დავტრფოდი, ვით ფარვანა, ჩემს უბედურ სამშობლოს, მის ფირუზა ცას, მალალ მთებს, ქორფა მდელოს და მის, ხუნდებში გაკრულ ბეჩავ შვილებს...

მოვალ ქუჩაზე წყნარისნაბიჯით, ფიქრებ-გართული. არა, არ მიტაცებს ეს უცხო ხალხის ბავშვური სიგიჟე და მხიარულება! კენესის ჩემი სული ამ მხიარულთა ტალღებში, ის გრძობს საშინელ ობლობას... ამ დროს მოსეირნეთა შორის ვამჩნევ ვიღაც ახალგაზრდას, სადათ ჩაცმულს. მოდის ჩემსავით ობლად, ლიტონად. ვინ არის იგი? მის ჩაფიქრებულ სახეს ამკობს განიერი შუბლი და ახლად აშლილი შავი წვერ-უღვაში. მის თვალებში იხატება ღრმა სევდა და კაემანი. ჩვენ უნებლიეთ შევჩერდით და ჩაგხედეთ ერთმანეთს. რაღაც ტკბილმა ნათესავურმა გრძობამ აატოკა ჩემი გული. მეცნობა სახე, საღაც მინახავს, დიდი ხნის წინ... ინსტინქტიურად გავუწოდეთ ხელი, ამავე დროს ორთავეს გულიდან აღმოგვხდა სიტყვა „ქართველი!“ ჩვენ ძმურად გადავხვით ერთმანეთს. ეს იყო არჩილ ჯორჯაძე.

ეს იყო 14 წლის წინ... ახალი ჩამოსული ვიყავე მონპელიედან (სამხრეთ-საფრანგეთიდან). უზარმაზარ პარიზს არ ვიცნობდი ჯერა. ვბინადრობდი იქვე ლათინთა უბანში. აქვე სასტუმროში ცხოვრობდნენ ერთად ორი ახალგაზრდა ქართველი, არჩილ ჯორჯაძე და ან. დეკანოზიშვილი. პარიზშივე ცხოვრობდნენ იმ დროს ექიმი გ. გოკიელოვი თავის მეუღლით და საექიმოდ ჩამოსული ივ. კოჩაშვილი. პარიზშივე დიდი ხნით ცხოვრობდა ნ. ნიკოლაძის მეუღლე თავისი ორი მშვენიერი ქალით. ამ ორ ოჯახში ვიყრიდით თავს სამიოდე ქართველი და გვქონდა კამათი სხვა და სხვა საგანზე.

არჩილი ახალი ჩამოსული იყო ლონდონიდან, სადაც მუშაობდა ჩერტკოვის გაზეთში და მისივე ზეგავლენით იყო გატაცებული ტოლსტოვეცი, მისი აზრების, მისი მისტიციზმის მოტრფილე. მან ამ დროს ძლიერ სუსტად იცოდა ქართული ენა. ვერ ახერხებდა ქართულად ვერც წერას და ვერც სერიოზულ კამათს. არაფრად ებიტნავებოდა ეროვნული საკითხი. ის ამ დროს გაეტაცა მხოლოდ ერთგვარ ლტოლვას, მთელი კაცობრიობის გარდაქმნას ლევ ტოლსტოის რეკეპტით, რაღაც პასიურ ფატალიზმს და ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლის უარყოფას. ამ ნიადაგზე ჩვენ გვქონდა ცხარე კამათი. არჩილი იყო მუდამ დინჯი, აუჩქარებელი, გულდასმით ისმენდა კამათის აზრს და მშვიდი, ზრდილობიანი კილოთი უპასუხებდა. ასეთი მისი ზრდილობა და სიმშვიდე ხიზლავდა ყოველ ადამიანს და იდეურ მოპირდაპირეს აგრძობინებდა მისდამი დიდ სიმპათიას. არ თანაუგრძობდა, არ ეთანხმებოდა მის აზრებს, მაგრამ მოგწონდა, გიყვარდა, პატივს სცემდი ამ ღი-

რსეულს, განათლებულ ახალგაზრდას, ვიტაცებდა მისი სიწრფელი და ფაქიზი სული. თავის სიდინჯით შრომით, ფართო ცოდნით და ლოლიკურ მსჯელობით არჩილი ჰგავდა ნამდვილ ევროპიელს. მას იტაცებდა იდეა, ის იყო წრფელი ქურუმი აზროვნებისა. კითხულობდა ბლომად, მეცადინეობდა პარიზის საერო ბიბლიოთეკაში, ისმენდა სორბონში ფილოსოფიის და ფსიხოლოგიის პროფესორთა ლექციებს. მე გულით შემეყვარა ეს მშრომელი, ნიჭიერი და ფაქიზ-სულოვანი ახალგაზრდა. ვნახულობდით ხშირად ერთმანეთს და უსაყვედურებდი ხშირად, რომ ასე მცირე ყურადღებას აქცევდა თავის სამშობლოს და ქართულ ენას. არჩილი მოღობა თან და თან და დაიწყო ქართული წიგნების კითხვა. ხელი მოჰკიდა ეროვნულ საკითხს და აჰა ექვსი თვის შემდეგ ჩვენი გაცნობისა გამოვიდა ვაზ. „ცნობის ფურცელში“ პირველი მისი პუბლიცისტური წერილი. ამ დროს ქუთაისში ვიყავ, უცხოეთიდან ახალი ჩამოსული. ჩემს თვალებს არ ვუჯერებდი, როცა წერილის ბოლოში წავიკითხე ავტორის გვარი **არჩილ ჯორჯაძე**. ჩემს სიხარულს არ ჰქონდა ბოლო.

ამ დღიდან იწყება არჩილის მოღვაწეობა ქართულ პრესაში. ამ დღიდან იწყება ის წრფელი საუცხოვო პუბლიცისტური ესკიზები, რითაც ისე ისახელა თავი ამ იშვიათმა ადამიანმა. ეს სულით ფაქიზი, განათლებული ევროპიელი, შეიქმნა გულით საუკეთესო ქართველი. მან მთელი თავის მგზნებარე არსებით შეიყვარა ამირანივით ტანჯული საქართველო. ის ჩაუდგა სათავეში ქართველ ახალგაზრდობის ახალ მოძრაობას ჯერ პარიზში, შემდეგ კი თბილისში. ეს მოძრაობა თუმცა სავსებით ვერა სახავს ქართველი ერის ლტოლვას, მაგრამ იმ დროს ძლიერ საჭირო იყო იგი, როგორც მოწინააღმდეგე ძალა იმ უკუღმართ მოძრაობისა, რომელიც დამკვიდრდა ჩვენში დასეღთა სახელით და რომელიც უარპყოფდა ყოველივე ქართულს.

— და აჰა, მამაც მებრძოლს, სწორუბოვარ მამულიშვილს წაადგა თავზე სიკვდილის საიდუმლო ლანდი! დასჩხავლა შავმა ყორანმა გამბედავ მხედარს და გააგდებინა ხელიდან ბრძოლის დროშა. დაიმსხვრა ნორჩი სიციცხლე. გადატყდა წვერში მკვეთრი კალამი, გაცივდა მეღვარი მარჯვენა, ჩაჰქრა სამულამოდ ნათელი აზრი და ციური ნაპერწკალი. დადუმდა გული, რომელშიაც ღვიოდა სამშობლოს ზენაარი სიყვარული. მოაკლდა პარტიას სახელ განთქმული ბელადი, პირველი იდეოლოგი. მოაკლდა

მამულს ღირსეული კაცი... იტირე, აფრქვიე ცრემლი, ბედშავო საქართველო! შენ დაჰკარგე კიდევ ერთი საუკეთესო შვილი!..

კურთხეულ იყოს შენი სახელი, ძვირფასო არჩილ!..

ს. ქვარანი.

30/III—1913 წ. ქუთაისი.

ქართული მეურნეობა და ბაზარი

დღევანდელ ქართველ მეურნეთა წრეში ხშირად გაისმის: ჩვენი მეურნეობის მოვლა-პატრონობა კი შევისწავლეთ, ვიცით და ვშრომობთ კიდევ, მაგრამ რა ყრია ამ ცოდნა-შრომაში, როცა ჩვენი მეურნეობის ნაყოფის ბედი, ე. ი. მისი სყიდვა-გაყიდვა სხვის ხელშია. ერთმა მეურნემ ისიც კი სთქვა — იმისდა მიუხედავად, რომ მე ძალიანა მსურს და საშუალებაცა მაქვს ხილის ბაღის გაშენებისა, ამას ვერ ვიზამ, რადგანაც დღევანდელი ბაზრის პირობანი ხელს არ მიწყობენ მოსავლის გასაღებაში ხელსაყრელ ფასად; და ტყუილ უბრალოდ რად უნდა გავფლანგო ჩემი შრომა და ფულიო.

მართლაც, მიაქციეთ ყურადღება ქართულ მეურნეობის იღბალსა და ჩვენი მეურნეების ჩივილ საფუძვლიანადა სცნობთ. პური, ღვინო, ხილი, აბრეშუმი, მატყლი, თამბაქო და ბევრი სხვა ჩვენი მეურნეობის ნაყოფი ჩაღის ფასად მიაქვთ ათასგვარ გაშმაგებულ ჩარჩ-მოვანშეებს. ერთი-ერთმანეთს ვადაბმულნი, შეკავშირებულნი საერთო ინტერესებით, მწყობრ რაზმ-რაზმად დათარეშობენ ისინი. საქართველოში და ჰყვლეფენ ქართულ მეურნეობას. შეიხედეთ კახეთში: მიადგება რომელიმე წვრილ მევენახე გლეხს ჩარჩი-სირაჯი და შეაძლევს მშვენიერ ნაწარმოებში $\frac{1}{3}$ მისი ფასისას:

მაგალითად თუ საპალნე ღვინო ღირს 120 მანეთი — აძლევს გლეხს 40 მან. რასაკვირველია, რაც უნდა გაჭირვებულიც იყოს გლეხ-კაცი, მაინც ვერ ბედავს ამ სამარცხვინო ფასში თავის ნაამაგარის გაყიდვას და უარს ეუბნება. მოდის მეორე სირაჯი; ამან კიდევ იცის, რომ მის ამხანაგმა 40 მანეთი შეაძლია და უარი მიიღო და ამიტომ შეაძლევს მას

35 მან. საწყალი მევენახე ამასაც უარს ეუბნება. მაშინ მესამე სირაჯი აფასებს მის ღვინოს 30 მან. და ასე და ამ გვარად იქამდის მიიყვანენ ღვინოს გამყიდველს, რომ იგი ნატრობს, რატომ პირველადვე 40 მანეთად არ გაყიდეთ... და რადგანაც ახალი მყიდველი აღარა ჩნდება, გაჭირვებული მეურნე ჰყიდის თავის ნაშრომს იმ ფასად, რომელსაც უკანასკნელი ჩარჩი გადაუგდებს.

შევეითებთ ქართულ მეხილეებს, როგორ ასაღებენ თავის მოსავალს და უმეტეს შემთხვევაში მიიღებთ პასუხს, რომ მათი ბაღების 3—4 წლის მოსავალი წინდაწინვე გაყიდულია კიდევ, გროშის ფასად, შესყიდულია ჩარჩებისაგან.

დღევანდელ ქართლის მეურნეობას ჩარჩობის ბრჭყალებში ამოსდის სული. და ამ ბედს ვერც დიდი და ვერც პატარა მეურნე ვერ ასცდება. ცნობილი მეხილე ბ. ფ.—ძე იძულებულია თავის ბაღის მოსავალი, რომელიც წელიწადში იძლევა 15—20,000 მანათის ხილს, გაყიდოს 4—5000 მან. და ისიც 2—3 წლის მოსავალი ერთად. რაღა ეშველება წვირდ მებხილეს? რა მდგომარეობაში უნდა იმყოფებოდეს იგი? ამას წინადასოფ. რუისში ერთმა მევაზემ ფული ასესხა ქართველ გლეხს იმ პირობით, რომ სამი წლის განმავლობაში სარგებლის მაგიერ უნდა აეღო ბაღის შემოსავალი, მაგრამ რაკი ქართლის ბაღები მეწლენი არიან, ე. ი. წელიწად-გამოშვებით ისხამენ ნაყოფს, მოხერხებულმა მევაზემ ჩაუწერა ქალაქში სწორედ ნაყოფიერი წელიწადები.

რა კრიზისის განიცდის დღეს ქართული მეცხვარეობა, ვინ არ იცის. ქართული მატყლი, რომელიც საზღვარ-გარეთის ბაზრებზედ ფასობს ფუთი 15—17 მან., აძლევს თავის ყელში წაჭირებულ პატრონს 5—6 მან. აიარეთ ქსნის ხეობა, ადით ს. ახალგორში, სადაც ბუდობს ერთი ძლიერი ნაწილი ჩარჩობისა და იქ ადგილობრივ დარწმუნდებით, რა აუტანელ პირობებს უკრავენ უკანასკნელნი ქართველ მეცხვარეობას, რომ მათი ძვირფასი განძი ხელში ჩაიგდონ. ყოველ ახალგორელს აქვს ს. ახალ-გორში დუქანი—კანტორა, რომლის განყოფილებანი მრავლად გაუფანტავს მთაში. მთის ბილიკებზედ, რომლითაც მეცხვარეთა ფარები ბარში მიეშურებიან, ახალ-გორელ ჩარჩ აშენებული აქვს პატარ-პატარა დუქნები... ამ დუქნების დანიშნულებაა დაუგონ გაჭირვებულ მეცხვარეებს სხვა და სხვა მახეები... აძლევენ „ნისიად“, მატყლის ანგარიშიში, საჭირო საქონელს, ურიგებენ პაწია ბეებს, ეკვრებიან პირობით, ართმევენ ვექსილებს და ამ

რიგად, მანამ მეცხვარე ბარში ჩავა, მისი სარჩო ძვირფასი მატყლი, ყველი — ახალ-გორელს ჩაღის ფასად რჩება. მთელი დღეშეთის მაზრის მატყლი ახალგორელეზის ხელშია. ამ ხასიათისავე პირობებს განიცდიან სხვა რაიონების მეცხვარეებიც... მეაბრეშუმეობა საქართველოში რამდენადაც შემუშავების მხრივ მალლა სდვას. იმდენადვე შესაზარ პირობებშია მისი გასაღება.

რაღა გნებავთ, როცა ჩვენი მეაბრეშუმენი იმისთანა ჩარჩობასაც კი უძლებენ, რომელნიც, პარკის წონის დროს, მეორე სასწორის ჯამში, საწონის მაგვირად, თავის ფეხსა სდგამენ და ამ ფეხს, „ერთ ფუთად“ სთვლიან!!

როგორცა ხედავთ, სოფლის მეურნეობის ნაწარმოებთა გასაღება აუტანელ მდგომარეობაშია... ჩარჩობის რკინის ბრჭყალებში მოექცა დღეს იგი და ვაი იმ მეურნეს, რომელიც გაჰბედავს ამ ბრჭყალების მოსაშორებლად ჩვენს დედა ქალაქს მიმართოს და თბილისის ბაზარზედ გამოიტანოს თავისი ნაწარმოები... აქ უარესი მდგომარეობა მოელის მას. ყველას მიაქვს მასზედ იერიში, თბილისის ბაზრის ყველა წარმომადგენელი სცდილობს მის ნაწარმოების ფასი ისე დასცეს და შეამციროს, რომ მეურნემ მეორედ აღარ გაბედოს თავისუფლად ქალაქში შემოსვლა და ასცდეს მათ აგენტებს პროვინციაში, ე. იგი მათ მიერ მოწყობილ ჩარჩთა ორგანიზაციებს. აი როგორ აგვიწერს, ხმა კახეთის“ კორესპონდენტი ქიზიყის თამბაქოს გასაღების პირობებს თბილისის ბაზარზედ:

„გაჭირვებული მეთამბაქოე იძულებულია, ან ადგილობრივ ნაკლებ ფასად გაყიდოს და გაჭირვებას დაეხწიოს, ან და ჩაიტანოს თბილისში თამბაქოს საწყობებში და იქ დააგირავოს. ამნაირი საწყობი თბილისში, ვგონებთ, სამია: კომერციულ ბანკისა, აივაზიანცისა და ბალატუროვისა. აქ დაწყობილ თამბაქოს მეთამბაქოე აგირავებს 3—5 მანეთამდის. მაგრამ არც ეს გარემოება იხსნის მეთამბაქოეს მისი საქონლის დაფოლებისაგან, პირიქით ხშირად მეტს ზარალში აყენებს. აქ დაგირავებულ თამბაქოს აწევა დიდი ხარჯი, მაგალითად: საწყობის ქირა ფუთზედ 25 კაპ., საშუაჯაკო (საკომისიო) ფუთზედ 10 კაპ., და მუშისა 5 კაპ., სულ ფუთზედ 40 კაპ., გარდა ამისა ერთმევა გამოტანილ ფულის სარგებელი ვგონებ 12%⁰; სამი თავის შემდეგ სარგებელი თავნის ემატება მუდამ და გამოტანილ ფულიდამ წინაღობითვე ებრება საწყო-

ბის ხარჯი ფუთსედ 40 კაპ., ამნაირად ნამდვილად სარგებელი 12⁰/₀ კი არა, 16⁰/₀ უდრის.

ეს კიდევ ჯანდაბას, ამასაც აიტანდა კაცი, რომ შემდეგ თამბაქო მანც ღირსეულ ფასად გაყიდოს და თავის საქონლის ღირებულობა თვითონვე უნაკლულად მიიღოს; მაგრამ უბედურებაც ის არის, რომ ეს ასე არ ხდება. ჩავარდა თუ არა საწყობში თამბაქო, პატრონი უნდა შორიდან გულხელდაკრეფილი ელოდეს, როდის და რას უწყალობებენ მას თავის ნაოფლარში.

როდის გაიყიდება თამბაქო და რა ფასში მხოლოდ საწყობის პატრონმა და მეფაბრიკემ იცის; თამბაქოს ნამდვილმა მომყვანმა და პატრონმა კი არა. და რამდენ მანეთს მოსჭირან თითო ფუთში ეს ღმერთმა უწყის. ასე, თუ ისე, ჩოტკის გაგდების შემდეგ, თამბაქოს მკეთებელი მთრთოლვარე ხელით იღებს გამოწვდილს გროშებს და ბოლმით საგსე უბრუნდება თავის ქონებას უიმედო, გულგატეხილი...“

დაიხ, დღეს ქართული მეურნე, ჩაყენებული შემო-ხსენებულ საშინელ პირობებში, მართლაც გულ-გატეხილია და უიმედოდ შესცქერის თავის მომავალსა. და ეს იხსნება იმით, რომ მის ნაწარმოებს ბაზარი არა აქვს, რომ ეს ბაზარი ძლიერ ჩარჩთა რაზმის ხელშია და რომ ეს ბაზარი ქართულ მეურნეობას მარტო აქვეითებს და ანადგურებს. და თუ მიიღებთ მხედველობაში, რომ დღევანდელი უმრავლესობა ჩარჩობისა საქართველოში სომხის ბურჟუაზიას ეკუთვნის, რომელიც მტრულად ეკიდება საქართველოს წინსვლას, გაძლიერებას, ცარცვა-გლეჯა ჩვენი მეურნეობისა ორკეცდება, ძლიერდება და პოლიტიკურ ელფერსაც იღებს. მით უმეტეს, რომ სათავეში ჩაუდგა ქ. თბილისი, სადაც დღეს ბატონობენ ბ. ხატისოვები, არამიანცე-ბი, მანთაშეევი და რომლის ეკონომიური პოლიტიკა სწარმოებს ბ. „ჰორიზონლების“ ხელმძღვანელობით.

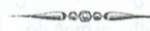
თბილისის ციტადელს სომხის ბურჟუაზია დღითი დღე ამაგრებს და მასთან ერთად შეუდგა ამნაირ ციხეების გაშენებას საპროვინციო ქალაქებში. ამით აიხსნება მათი გაშმაგებული ბრძოლა ქართულ ქალაქებში არჩევნების დროს, სომეხ ჩარჩ-მოვასშეთა უფლებათა დასაცავად ქალაქების თვით მართველობაში... აქედამ გზა გახსნილი ექნებათ ქართულ ეკონომიურ ცხოვრების სრულიად დასაპყრობად.

ქართულ ქალაქების მიწებს, სახლებს, სავა-

კროებს, ბანკებს, ბაზრებს ნელ-ნელა და გამუდმებით ხელთ იგდებენ და ასრულებენ იმ პოლიტიკურ გეგმას, რომელიც ვაზეთ „ჰორიზონის“ საიდუმლოებას შეადგენს... მაგრამ ამ საიდუმლოებას დღეს ნილაბი ჩამოეგლიჯა და ჩვენ თვალწინ გადაშლილია მათი საიდუმლო ზრახვანი. ამას ამტკიცებენ ფაქტები და მარტო ფაქტები.

და რასაკვირველია, ამ პირობებში მომწყვედი ქართული ეკონომიკა უნდა სუსტობდეს და ქართული მეურნეობაც ძნელად იკიდებდეს ფეხსა ახალ გზებზედ... მაგრამ ისიც მართალია, რომ ქართველობა, დღითი-დღე გონზედ მოდის და გაარჩია კიდევ თავის მტერ-მოყვარები... ეს არის თავდები მისი მომავალ, ერთობ მოწყობილ ბრძოლისა თავის ეროვნულ ინტერესების დასაცავად და ბრძოლა აუცილებელი და ყოვლად საჭიროც იქნება.

დ. კახელი.

მიმქრადი სულის აღსარება*)

* * *

...იმ ინციდენტის შემდგომ სასტიკად გადაწყვიტე დორაზე სრულებით აღარ მეფიქრნა. ოთახი გავანათე, მიველი ჩემს წიგნთსაცავთან და ფრანგთა ავტორები გადმოვიღე, მაგრამ რომანებს თავი გავანებე და ჩემს საყვარელ ფილოსოფიას დავუბრუნდი, ეს უფრო გამართობს—მეთქი. წარმოიდგინეთ, შოპენჰაუერმაც კი ძილი მომგვარა, ეს იმ შოპენჰაუერმა, რომელიც უკანასკნელ ხანებში თავდავიწყებით მიტაცებდა. სამაგიეროდ, ნიცშემ აღმაფრთოვანა. წინად თუ მას ვულგარ ადამიანად ვთვლიდი, ეხლა სიხარულით დავებლაუქე მის აფორიზმებს ქალების შესახებ: „ქალები კატებსა ჰგვანან...“ „სათამაშო ნიფთს...“ „რაინდის მოსასვენებელ კარავს...“ უკეთეს შემთხვევაში — „ძროხებს...“

რა რიგ ვადვიხარხარე, როდესაც ეს სტრიქონები ვადვიკითხე! ეს იყო შურის საძიებელი ფრაზა. რომლითაც დორას გულზე ლახვარს დავცემდინ იცის, იქნებ ცინიკურ სიმდაბლემდინ დავშვე-

*) იხ. „კლდე“ № 9, 10, 11, 12 და 14.

ბულიყავი, რომ უეცრივ არ გამხსენებოდა: აკი გა, დაწყვიტე, დორაზე აღარ ვიფიქრო — მეთქი! „რამდენად მაღლა ვსდგევარ ამ შეჩვენებულზე და წარამარად მის ლანდს თან დავსდევ დასაქერად!..“ ვავფიქრე გულში და უსიამოვნოდ გავაფურთხე.

ნიცშე დავხლრე. გაზი ჩავაქრე და ლოგინს მივაშურე. განგებ ალგებრისა და გეომეტრიის ფორმულებს დავუწყე კრიტიკა. საბრალო ევკლიდი სულ ჯვარს ვაცვი, ბეკად დავსახე, ვუმტკიცებდი, სწორე კუთხე და აღმაცერი თანაბარნი არიან მეთქი. ამ დებულებას ისეთის გატაცებით ვამტკიცებდი, რომ წარბშეუხრელად გადაწყვიტე, კურსების განახლებისთანავე რომელიმე მათემატიკოსი პროფესორი ჩამეგდო ხელში და ზურგზე სულ ბოლი ამედინებინა. მაგრამ... დასწყევლოს ღმერთმა, სულ აღარ მახსოვს ამ აბსურდების ბურუსიდან რა მანქანებით გადაფვრინდი დორას სარკმელთან.

— ნახე, რა მიყო იმ შეჩვენებულმა, მაცალოს!..

მხოლოდ გათენებისას ჩამეძინა. სიზმრადაც კი დორა მომეჩვენა. ჩემს ოთახში საწერ მაგიდასთან ჩამომჯდარიყო და არხინად ქალაღდა შლიდა. უეცრივ აგურის ქალი აიღო, ერთი კუთხე მოახია და ისე გადმომიგდო. თან გაიღიმა. მეწყინა, რას დამცინის მეთქი. შევეუტე და გამომეღვიძა კიდევ; უსიამოვნოდ გავატაკუნე ხელები. ჩემს წინ კედლის სარკეში რომ ჩავიხედე, ვაფითრებული სახე შევნიშნე და უფრო უსიამოვნოდ ვიგრძენი თავი.

შე ოხერო ჩემო თავო, რა მაგისი გცხელა, რომ კვდები—მეთქი!

პირუბანელი ჩაველი სასაუზმოდ. მადლენამ ფრანგული კვერი მომიტანა და კაკაო.

— ბატონი ცუდ ფერზე ბრძანდება...

— მართალს ამბობ, ცუდად მეძინა...

შემდეგ ყური აღარ მიგდია მისი ყბედობისთვის, შენ და შენს თავსა თუ არ ჩამომეცალო მეთქი, ვსთქვი გუნებაში და კაკაოს დაღვეისთანავე ჩემს ოთახში ისე გავწიე, რომ მადლენასთვის წერილები არ მიკითხნია, როგორც ეს ჩვეულებადა მქონდა.

— ახლა რა ვქნა, რა გავაკეთო, — ვფიქრობდი ჩემთვის. გული არაფერზე არ მიმდიოდა. — ჩემს თავს კი წარა — მარად იმას ვავალელებდი, რომ დორაზე ხმა აღარ ამოეღო — მაგრამ საათის მეოთხედსაც არ გაეგლო, რომ უცნაურად ჩემი გარდწყვეტილების გეგმა სულ ერთიანად შეიცვალა: ვითომ რა იქნება, რომ დორას შევეურიგდე? სტუდენტურს

ცხოვრებაში ბევრი რამ მოხდება ასეთი. წავალ ბოდიშს მოვიხდი.

თქმა და ქუდის დახურვა ერთი იყო. არა ჩვეულებრივ ადრიან მივადექი დორას „პანსიონს.“ მოსამსახურე დედაკაცმა მითხრა, დორა სისხამ დილაზე პარიზში წავიდაო. მეუცნაურა. მადლობა გადავუხადე ამ ცნობისათვის. გამოვტრიალდი. გული დავიმშვიდე, საღამოთი მაინც ჩამოვა — მეთქი. მთელი დღე სულ სადგურს ვდარაჯობდი გამოსასვლელ კარებთან, მაგრამ ამაოდ: დორა არ დაბრუნებულა. ასევე განმეორდა მეორე დღეს, მესამეს... მთელმა კვირამაც ფრთა შემოჰქრა, მაგრამ დორა მაინც არსადა სჩანდა. მოუსვენრობამ მიმატა. აღარ მოვეუცადე. ერთ მშვენიერ დღეს პარიზში ავგრივალდი. ლათინთა უბანი მთლად გადავჩხრიკე, მაგრამ დორას ასავალ-დასავალს ვერსად მივაგენი. საზოგადოთ პარიზს ახალგაზრდობა შემოჰფანტვოდა. სტუდენტობა საავარაკოდ ვახიზნულიყო. რუსებსაც ვერსადა ვხედავდი, არა თუ ქართველს, რომელთა რაოდენობა იმ დროს თითებზე ჩამოითვლებოდა. სამაგიეროდ, ერთს ჩემს ძველს მეგობარს კი შევხვდი, რომელიც ჟენევიდან ამოსულიყო. ძლივს ვიცანი, იმდენად გამოცვლილიყო.

— სანდრო, — შევძახე სიხარულით!

ერთმანეთს გადავხვით. დასალუბი, ინგლისურად გამოწყობილიყო. აღამიანი ასე ადვილად ვერ იცნობდა.

— საიდან, როგორ? —

ვეკითხებოდით ერთმანეთსა. მიხაროდა. ისიც ჰხარობდა. ხან მე, ხან ის ვეპატიებოდით ერთმანეთს. ერთგან შამპანიურიც კი მივაყოლეთ წითელ ბორღოს.

— მაშ მეორე კურსზე ხარ? ყოჩაღ, სანდრო, შენ გიჯობნივარ. მე კი არ ვიცი, რითი ვიმართლო თავი.

შურით ვუსმენდი მას. დავნადღვლიანდი, რომ სანდრომაც კი მაჯობა, ეს იმ სანდრომ, რომელსაც ხშირად თხზულებას მე თითონ ვუწერდი, რომლისათვისაც სამის მიღება ერთი დღესასწაული იყო ხოლმე. მრცხვენოდა ამანაც ასე მაჯობა, ბარემ თავი მოვიკლა, ის არა სჯობიან მეთქი. მაგრამ სანდრო მამშვიდებდა.

— რა უშავს, მეგობარო, მეუბნება, — მაგისთანებს როგორ შეუშინდები. მეც ბევრი ვეწვალე, ბევრი. პირველად პროფესორი რომ კათედრაზე დავინახე გადმომდგარი, ისე შევეყურებდი, როგორც მომავალ მატარებელს დამფრთხალი ხარი.

შემდეგ გამაცნო ქენეველ სტუდენტების ცხოვრება, თუ ვინ როგორ „ოხრობდა“, ანუ ქართველობამ ამა და ამ „ოხრული საქციელით“ როგორ „ისახელა თავი“ თვით გაზეთებშიც კი.

— მაგრამ ეგ რა არის, — მეუბნება აღფრთოვანებული სანდრო, — უფრო საანგლოტო ამბავს გეტყვი. ერთხელ ლოთიფოთურად მივდიოდი, წინ ვილაცა შემომეყარა. აღარც ვაციე, აღარც ვაცხელე და შიგ „ფათრეთში“ თხლაშა გავადინე. როგორ გგონია? საწყალი, გაიშხლართა. შემდეგ წამოხატა, დამფრთხალი შემომამკერდა და უცბად ისე გაჰკურცხლა, რომ უკან აღარ მოუხედნია...!

ბევრი იცნა სანდრომ, როცა გაიხსენა უბედურ გალახულის სირბილი. მეც ვიცინოდი, ვიცინოდი გადარეული. ის კი თან და თან ეშხში მოდიოდა.

— მაგრამ იცი რა, — მეუბნება აღფრთოვანებით, — ამ ამბავმა პრესაში იჩინა თავი. ვნახოთ ორი დღის შემდეგ ერთ რესტორანში ვარ, სადაც ჩვეულებრივ ქართველობა თავს ვიყრივთ ხოლმე. შეგხედოთ, ვილაც ჯენტლმენი შემოდის.

— აქ ხომ ქართველი არავინ არის: — იკითხა. სიხარულით პასუხი მივეცი, არიან მეთქი, მაგრამ თან კითხვაც მივაყოლე:

— რად გნებავთ?

— მხატვარი ვარ. ველუსის ტიპი მსურს დავხატო, ფიქრობ, ქართველი საუკეთესო მოდელი იქნება მეთქი.

ამ სიტყვებზე ავენთე, ყირა-ყირა ვატარე შენი მხატვარი და თან ხმა მალლა შევუყვარე: თვითონ ქართველი გახლავართ მეთქი...

მის საარაკო თავგადასავალში სასიყვარულო ეპიზოდებსაც ადგილი ჰქონდა დათმობილი. მიაბო, თუ კურსისტი ქალი, ვინმე ბულგარელი, სახელად სენკა, როგორ გააბრიცა.

— ღვთის წინაშე, ბევრი კი ვეცადე ბიჭო. ყარსის ციხეზე მეტად საქნელო ასაღები გახდა. ბოლოს ულტიმატუმი დავეყენე: Видишь-ли ш-ше Сенка, я стою какъ скала! — ნაპოლეონის პოზა დავიქირე. გულხელ დაკრებილი წარბ შექრული გადავყურებდი გვერდით. ვეღარ გაუძლო. მომეხვია, შენი ვარო, ოღონდ შემომფიცე, რომ არ მიღალატებ და საქართველოში წამიყვან. მეც რას ვკარგავდი, შევფიცე...

შედეგად ის მოჰყოლიყო, რომ ა-ლ-სენკა იძულებული გამხდარა სასოწარკვეთილება თავის

მოკვლით დაეძლია და მატარებელს ჩავარდნოდა.

ეს გაზეთების საშუალებით გავიგე ერთი კვირის შემდგომ, როცა სენკა გავაგდე, — მეუბნება სანდრო. — Но все это — пустяки! нужно жить срать, иначе нельзя! ჩემი ღვეზი — отнять у жизни то, что только можно, а дальше что будетъ, все это чепуха!

მან ბევრი იცნა ჩემს შესახებ, როდესაც ჩემი ღორასთან ინციდენტი უამბე, განა არ ვიცოდი, რომ შენ მუდამ ასეთი უშნო იყავი.

ყავახანიდან სამიოდ საათი კიდევ ვიხეტიალეთ პარიზში. ლუვრის მუზეუმშიაც შევიხედეთ, რაკილა ჩემს მეგობარს არაფრად მოეწონა იგი, იეფელის კოშკზე ასვლა მერტერესებაო, იქ წავიყვანე. აველით. ჩამოსვლისას მეტროპოლში ჩაველით და საათის მეოთხედში სამხრეთის სადგურზე ამოვყავით თავი, საიდანაც პირდაპირ ვილმობლში გავეშურეთ საღამოს მატარებლით.

* * *

აგერ ეს სამი დღეა, რაც სანდრო ჩემთან დაბინავდა. ვილმობლი იმდენად მოეწონა, რომ ქენევაში დაბრუნებას აღარ ფიქრობს. მეც სიხარულით ცას ვეწევი. გართობა დიდია. ეს ადამიანი მარჩიელივით მიქარვებს ღორას ჯავრსა. ან ვის სცალიან მისთვის. ჩვენთვის ისიც საკმარისია, დილა ადრიან ავდგეთ, ველოსიპედს გავკრათ ფეხი და მთელი დღე ცის ქვეშ გავატაროთ. მაგრამ უბრალო შემთხვევა სცვლის გარემოებას. სეირნობიდან ვბრუნდებით. რანსის მიდამოები მივლახ-მოვლახეთ და ის-ის იყო, ვილმობლში ვაპირებდით შემოსვლას, რომ ღორა წინ შემოგვეყარა. იის თაიგული ექირა ხელში. სწრაფად გადმოვხტი, მივესალმე, სანდროც გავაცანი. ამ დროს მაშინაღურად გამახსენდა ყოველისფერი, მაგრამ გვიანდა იყო. თავი მაინც გამოვიდე.

— ყველაფერი დავივიწყეთ, ღორა, მოქალაქობა ყოველ პირად ანგარიშებზე მალლა უნდა იდგეს...

ღორამ უხმოდ ხელი ჩამომართვა. ნაწყენობა მაინც ეტყობოდა.

— ბიჭო, ეს ის არის?

ქორიკულად გამომეხმაურა სანდრო.

— ჰო.

მან გაიღიმა:

— მართლაც ლამაზი გოგონაა!

— განა!

სიხარულით წამოვიდახე და ელვის სისწრაფით გავივლე გულში, რომ დორა ისევ მე მეკუთვინება და ჩემი ცოცხალი თავით არავის დავანებებ მეთქი. ორიოდ ნაბიჯიც არ გაგვევლო, რომ სანდრომ დორა ხელიდან გამომაცალა. სწორედ მოვახსენოთ, გამეხარდა: შერიგების პლატფორმა უფრო გამტკიცდება მეთქი.

— მაშუ შენვეიდან ბრძანდებით? — ჰკითხავდა დორა, მეც ვიცნობ შენევას. თითქმის სამი თვე ვცხოვრობდი, ძალიან მომწონს, ლამაზი ქალაქია, პატარა პარიზია.

შემდეგ ნაცნობები იკითხა. აღმოჩნდა, რომ სანდრომ მართლა ბევრს მათგანს იცნობდა. მიკვირდა, ამდენი გოგონები როგორ გაუცვნიან მეთქი. თავისი მხრით სანდრომ ქართულ კალონიასზეც მოუთხრო ცოტა რამ. მაგრამ რაკილა მიხვდა, დორა პატრიოტი ქალიაო. ადგა და სულ სოციალ-დემოკრატიების ლანძღვაში გაატარა მთელი საათი. წარმოიდგინეთ, პარტიული მანიისაგან ქართველობაც განვთავისუფლდითო.

— მე სოციალ-დემოკრატი გახლდით, მაგრამ მას შემდეგ, რაც პლენანოვთან მომიხდა საუბარი საქართველოს ბედ-იღბალზე და მან განცვიფრებით შემნიშნა, ნუ თუ ქართველებსაც ავტონომია ეჭირვებათო, სასტიკად ავენთე და იქნებ სილაც გამერთყა, რომ თავი არ შემეკავებინა.

დორაც განცვიფრებით ყურს უგდებდა სანდროს, მე კი მიხაროდა, მიხაროდა, რომ დორას, თვალში ჩემი პრესტიჟი აიწვოდა: ხუმრობა იყო, ქართველ ახალგაზრდას თვით პლენანოვთანაც კი კამათი შესძლებია, და ეს ქართველი ხომ ჩემი საუკეთესო მეგობარი იყო!

* *

...აჰ, საშინელება... დორა... სანდრო... სანდრო... დორა... ღმერთო... ოჰ, ღმერთო!..

* *

...რა რიგ დავიდალე... მაგრამ არა, არ შემოძლიან ისე ადრე ჩავაქრო ჩემი დიოგენის ფარანი, რომლითაც რა ერთი ხანია დავებეტები წყვდიადით მოცულ უდაბნოში! დავიწყებ ბედნიერების ძიებას, როგორც ყველა ადამიანი, მაგრამ ჩემი ლტოლვის მერანი ჩემს წინ ეცემა დაკოდილი. საითაც გავიხედავ, ყოველგან მწუხარებას ვჭვრეტ, შავი მანდილით

შემოსილს სევდას, რომელიც ბლაგვი კბილებით ღრღნის და ვერ დაუღრღნია უკვე ისედაც გამოფუტურობული კაცობრიობის გული... ყოველგან ტანჯვა... ყოველგან ნისლით მოცული ჰორიზონტი... ბევრი მიკითხავს, ბევრი ორატორი მინახავს მკვეთრი სიტყვებით აღჭურვილი, მაგრამ ბედნიერების დახშულ კედლებზე ამაოდ, დიახ ამაოდ იმსხვრეოდა მათი ფარხმალი. მხოლოდ ხმა, დამცინავი ხმა ათსში ერთხელ გაჰკვეთს იდუმალების კრეთსამელსა რომ ჯადოსნურ სხივებით თვალ წინ წამოგვიყენოს სიცოცხლე, როგორც სიცარიელე და დაუსრულებელი სევდა, რომელიც შობის პირველ დაკვივებიდან სარეცელზე დასვენებამდე მხოლოდ ერთი მწუხარე ჰანგით დამღერის თავის აკვანს და საფლავსაც. . იკარგება ცხოვრების შინაარსი... იკარგება თვით აზრიც... ბედნიერებაც სიტყვად რჩება... ცარიელ სიტყვად!.. „ცხოვრება უაზრობაა!“ ისმის ყოველ მხრით. შოპენჰაუერის მიერ ამართული ბნელი დროში ცრემლით დართვილულ მწუხარ კორდზე არც ერთი წამით არა სწყვეტს ფრიალს. „ნუ ეძებთ ბედნიერებას!“ ყრუდ გაისმის ნაზარეველის ხმა. ინგრევა ყოველისფერი. არავინ არა სჩანს წინასწარმეტყველის ღვთიური კვერთხით, ხმა ჰყოს ძლიერად და აგვისნას, რა არის ცხოვრება? რა არის მისი დედააზრი?.. სდუმან... გონების სილატაკე განგაშს სცემს ყველგან. თვით ზეკაციც კი საფლავში დევს შუბლ-შეჭმუხენილი. ჩემი ფარანიც ბეუტავს, ბეუტავს, როგორც ოცნებით გატაცებულ პოეტის დაქანცული გონება. ჰქრის ქარიშხალიც, რომელიც თვითეულ ღრმა ამოსუნთქვაზე ერთგვარად არყვეს კვიპაროსსა, ას წლოვან მუხას, ტოტებ შრიალა ქალწულ ბზასა, თუ კეკლუსად მოკისკასე ვარდნარის ბუჩქებს... მიჰქრის სფერა მწუხარების, მიჰქრის ეს ტანჯვის სარბიელიც და მეც მივდეგ და ვეძებ... უძახი... რაღაცას ვუხმობ... იქნებ თვით აზრს დასაწყისისას?!.

მაგრამ... ოჰ, ტვინი... მწუხარება... რა იქნა სანდრო?..

* *

...მე მათ მოვასწარ... ოთახი ჩაებნელებინათ. ჩემს შეკრთომაზე სანდრომ გადინახარა. დორას მხრითაც გაისმა ხმა. არ ვიცი, ესეც ხარხარი იყო თუ ისტერიული კივილი. ვიცი მხოლოდ, რომ გამაგებელი ჩემს ბინისაკენ გავმუშრე, მადლენა ნა-

ძალადევიად შევიტრიე შიგნიტ დე ოცდე ხუტ ფრანკთან ერთად პირველად მას შევსწირე ჩემი ქალწულობე.

ოჰ, წყეულო დღეჲ!..

დ. კასრაძე.

(დასასრული იქნება).

მოწეობილი სოფელი

„ამას წინად გამოსული წიგნაკი სოფელ ლისკოვოს (მინსკის გუბ.) შესახებ, ნათელ ჰყოფს იმ ორგანიულ მუშაობას, რომელსაც აწარმოებენ დღეს პოლონეთში.

ლისკოვო—თავისი რაოდენობით დე შემადგენლობით ტიპიური სოფელია მხარისა, მაგრამ კულტურულად გაცილებით მაღლა სდგას პოლონეთის ჩვეულებრივ სოფელზედ.

სოფ. ლისკოვოში ამ ჟამად არის—მომხმარებელი საზოგადოებე, სამეურნეო საზოგადოებე, ქალთა წრე, კოოპერატიული საერბოსმკეთებლო, სახალხო სახლი, საქსოვი სახელოსნო, სახელოსნო სათამაშოებისა, ცეცხლის მქრობელი თავისუფალი რაზმი, შემნახველ-გამსესხებელი კასსა, ბავშვების თავსაფარი, ბიბლიოთეკე, სამკითხველო, სამარხი კასსა, სკოლა, თავსაფარი მოხუცებულთათვის, ბავშთა სამზრუნველო საზოგადოებე — „ბუდე“, თეატრი დე ხორო. ამას გარდა აბანო, სამრეცხველო დე საზოგადო სათონე. თითქმის ყველა ეს დაწესებულებე აღმოცენდა უკანასკნელ ათი წლის განმავლობეში.

ყველა ეს დაწესებულებე ნორმალურად მოქმედობს: მომხმარებელი საზოგადოების საბრუნო თანხე ავედა წარსულ წელს 10,000 მან.; სამეურნეო საზოგადოებემ შეიძინე 20 ვაგონზედ მეტი ხელოვნური სასუქი დე 100 თლიმანზედ მეტი სარგებელი შემოუტანე თვით საზოგადოებეს. საქსოვ სახელოსნოს 1911 წ. ჰქონდა 23,000 მან. საბრუნო თანხე დე სხ. დე სხ.

კარგად მოქმედობენ განმანათლებელი დაწესებულებანიც. უკანასკნელ რამდენიმე წელს პროცენტი წერე-კითხვის უცოდინარ ბავშვთე დეცე 20-დან 8-მდე. სახალხო სახლი კარგე დიდი დე მოხდენილი შენობეე, სეცე სწყდება ყველა საზოგადოებრივი საქმე“. (რეჩ.)

ამისთანე სასოფლო სურათს ცოტალე შეიძლებე დეემატოს რამე დე აი საით უნდა იყოს მიმართული ჩვენი საზოგადოებრივი ყურადღებე, რადგან მხოლოდ ასე ორგანიულად შეეკავშირებულ სოფელს შეუძლიან განავითაროს არე მარტო თავისი ეკონომიური მდგომარეობე, არამედ ეროვნულ კულტურეშიც თვალსაჩინო ადგილი დეიჭიროს. როცე სოფელი გამაგრდება, მარტო მუშინ შეგვეძლება თამამად თავის ადებე დე თქმე იმისე, რომ... „არ მომკვდარე“, თორემ ეხლე, როცე ჩვენი ცხოვრებე მთლად განადგურებულიე პოლიტიკურადეც, როგორც საზოგადოებრივი ორგანიზაციეც, როდესაც ჩვენი კულტურული დაწესებულებანი თავ.-აზნ. „მოწყალებისგან“ არიან დამოკიდებულნი დე საკუთარი საფუძველი ფრიად სუსტი აქვე—ლაპარაკი ეროვნულ საკითხებზედ დე პოლიტიკაზედ ცარიელ სიტყვადე რჩებე დე უკეთეს შემთხვევეში ეროვნულ გრძნობეს არე სცდება. ეროვნული გრძნობანი, იქნებ ლამაზნიც იყენენ, როცე გვეერთებენ ვისიმე თაყვანისე დე პატივის ცემეში, სახელოვანთე გლოვაზარში, მაგრამ ძალე სიცოცხლისე, ერის ცხოვრებისე—მის ეკონომიურ აღორძინებეშიე. დე სოფელს, როგორც უდიდეს ნაწილს ჩვენი ხალხის ნიადავისე, უმთავრესი ყურადღებე უნდა მიექცეს.

კოოპერატორი.

უკანასკნელი ამბები

პოლიტენიკუმი საბურთალოზედ

გამოირკვე რაოდენობე მიწით დე ღირებულებე შემოწირულობისე საბურთალოზედ პოლიტენიკუმის ასაშენებლად.

თბ. გ. თავად-აზნაურობეს შეუძენიე სყიდვით 100 დღეს. (28 მარტს უფროს ნატარიუს მიტკევიჩთან შეუდგენიათ კიდეც ნასყიდობის ქალაღი) აქედან 50 დღეს. რომ დასჭირდეს თვით შენობათ, დანარჩენი 50 დღესეცინე წარმოადგენს საფასურს.

- 1) 50 დღეს. საყენი 8 მან. რომ ვიანგარიშოთ სულ — 960,000 მან.
- 2) 30 დღეს., შეუწირიე ოღლე საჩინოს ასულს გებაშვილისე საყენი—12 მან. 864,000 მან.

3) 14 დეს. 614 კვ. საყენი. თავად გიორგი სპირიდონის ძე ხიმშიაშვილსა საყენი—5 მან. სულ —171,070 მან.

4) 5 დეს. თ. გრიგოლ ნიკ. ძე დიასამიძისაგან საყენი 5 მან. სულ—60,000 მან.

5) დეს. ალ. და ნიკ. გაბაშვილებისაგან და თამარა ნაცვალაშვილისაგან, საყენი 2 მან. სულ—43,200 მან.

6) 1 დეს. მეფოდი ჭიჭინაძისაგან, საყენი 10 მან. სულ—24,000 მან.

7) $1\frac{1}{2}$ დეს. მ. ხანგანეზოვისაგან, საყენი 10 მ. სულ—12,000 მან.

8) 30 დეს. იოსებ იაკ. ძე გაბაშვილისაგან საყენი 20 კაპ.—14,000 მან.

9) 5 დეს. იოსებ დავითის ძე გაბაშვილს და მის ძმებსა საყენი 1 მან. —12,000 მან.

10) 25 დეს. აგრანომ სერგეი ნიკ. ძე ყახაშვილისაგან, საყენი 50 კაპ.—30,000 მან.

11) 25 დეს. ვ. ბაისოლოლოვისაგან და კეპი-ნოვისაგან, საყენი 50 კაპ.—30,000 მან.

მთლად ჯამი შემოწირულებისა 2,220,070 მან.

ამას რომ გამოვაკლოთ იმ მიწის ღირებულება, რომელიც დასჭირდება ქუჩებად 220,070 მანეთისა დარჩება 2,000,000 მან. ღირებულება.

აი ამ ღირებულების მამულს სწირავენ საბურთალოზედ თავად-აზნაურობა და კერძო პირნი პოლიტენიკუმის ასაშენებლად. ყოველივე ამ ჩამოთვლილ შემოწირულებაზედ უკვე ხელ-წერილობითი განცხადებანი ჰქონიათ შეტანილი თბ. გუბ. თავ-აზნ. წინამძღოლთან ცალკე არჩეულ კამისიაში, რომელიც საგანგებოდ საბურთალოზედ შემოწირულობის მისაღებად არის არჩეული. გამოირკვა ამასთანავე ერთი უპირატესობაც საბურთო. პოლიტენი. აშენებისა: საქმის კარგა მკოდნე პირთაგან ნაანგარიშეგია რომ მარტო აგურის გადაზიდვაში დიდი განსხვავება არის. პოლიტენიკუმს დასჭირდება 40—50 მილიონამდე აგური. საუკეთესო აგური კი კეთდება მარტო ვერაზედ. ვერიდან მიზიდვა ნავთლულში ათასი დაჯდება—7 მან. ვერაზედ კი—ათასი—2 მან., ისე რომ ათასზედ განსხვავება არის 5 მან.—40 მილიონზედ კი—200,000 მან., აგრედ-

ვე ლამის მიზიდვაზედ იქნება ეკონომია 30,000 მან., უკეთეს თვით პოლიტენიკუმი გამართავს საკუთარს აგურხანას მაშინ ათასი აგური დაჯდება 3 მანეთი 40 მილიონზედ კი ეკონომია კიდევ 120,000 მანეთი. აგრედვე, როგორც შევიტყუთ 11-ს აგურხანის პატრონს განუცხადებია, რომ უკეთეს საბურთალოზედ აშენდება პოლიტენიკუმი—5 მილიონ აგურს უფასოდ დაუთმობთ პოლიტენიკუმსაო.

როგორც გვაცნობეს, ვინმე დოლოხანოვს ლოტკის გორის გადაღმა ვითომ შეუწირია პოლიტენიკუმისათვის 100 დესეტინა მიწა. ვერის მემამულეთა უხვ შემოწირულებამ, სჩანს სოლოლაკელებს ძილი დაუფრთხო. ყველა ღონისძიებას ხმარობენ, რომ პროექტი და თბილისის პოლიტენიკუმს თავი ისეთს ალაგას უკრან, სადაც აეროპლანებით სიარული დაგვეჭირდება.

ხუმარები ამბობენ, თუ „ლოტკის“ პროექტი უკუვდებულ იქნება მაშინ აპრობენ ამ ალაგის გადატანას ოქროყანას.

კახეთის რკინის გზა

როგორც ირკვევა, კახ. რკ. გზის ბედი, ახლა კიდევ ახალს ფაზას განიცდის და რაც ათასჯერ გადაწყვეტილი და გამორკვეული უნდა ყოფილიყო, მარტო დღეს იღებს თითქო მკაფიო სახეს. თავ-აზნ. მტკიცე გარდაწყვეტილება რამდენჯერმე შეარყიეს სხვა და სხვა შეუგნებელმა ელემენტებმა, როგორც ბანკების ხრიკებში მონაწილეობით, ისე უთავბოლო ყვირილით კრებებზედ, რითაც საქმის გაძნელებას სცდილობდნენ და არა გამორკვევას. მაგრამ უკანასკნელმა დებეშამ პეტერბურგიდან თითქო სანუგეშო ამბავიც მოგვიტანა და პრინციპიალურად კახ. რკ. გზის დამოუკიდებლობა გარდაწყვეტილია. დებუტატთა საკრებულოს გაძლიერებულ კრებაზედ არჩეული კომისიებიც (საფინანსო და იურიდიული), როგორც ხმები დადის, არკვევენ, რომ იურიდიულადაც და ფინანსურადაც საქმე კარგად მოეწყობა, თუ კიდევ ვინმე არ რამე მოუ-

ლოდნელი არ შეუშლის ხელსა. ამიტომ ჩვენ მოვიწვევთ ყველა დაინტერესებულ პირთ დამშვიდებით და დარბაისრულად მოექცნენ ამ ფრიალ დიდმნიშვნელოვან საქმეს და ვეცადოთ ჩვენდა საკეთილ-დღეოდ განვახორციელოთ საერთო მისწრაფება. დროებით მაინც დავივიწყოთ ხოლმე ის უთანხმოებანი, რომელთაც კერძო, ან სხვა ფარგლის ხასიათი აქვთ, რომ დიდი და საშვილიშვილო საქმე შეუვნებლად და მოუფიქრებლად ხელიდან არ გაუშვათ. როგორც გურამიშვილი იწერება პეტერბურგიდან, გაერთიანება კახ. და სიღნაღბაქოს რკ. გზისა უარყოფილია, მაშასადამე ხელში რჩება თ. აზ. ერთად-ერთი საშუალება რაც შეიძლე-

ბა მალე და იაფად იზოვოს ფული იმდენი აქციის შესაძენად, რამდენიც საჭიროა გზის პატრონობისათვის. *)

„სახ. გაზ.“ პრემია.

ჩვენ რედაქციას მოუვიდა „სახ. გაზეთის“ პრემია „უცხოეთის მწერლები“. გარეგნულად ლამაზად არის გამოცემული და კარგ ქალღმერთა და ბექდილი. შეიცავს 400-მდე გვერდს. თარგმნილია: პ. სენკევიჩისა—მწერალი ზოლზიკევიჩი; კნუტ ჰამსუნისა—ვიქტორია; არ. შნიცლერისა—სიკვილი და აკვ. სტრინდბერგისა—მამა.

ბაღკანეთის ომი და მეზობელი სახელმწიფონი

მოკავშირეთა ომი ოსმალეთთან თითქმის დასრულდა, უკვე სიმაგრეები აღებულია და თვით „უკანასკნელი სიტყვა სამხედრო მეცნიერებისა“, რკინით, ქვით და ბეტონით გამაგრებული აღრიანობოლი დაეცა.

სკუტარის—ევროპაში შეფარდობა გამოუცხდა და მარტო ეს თუ გადაარჩენს ადებს; ერთად ერთი ასაღები სიმაგრე რჩება ჩატალფას შუუგალი რკალი, მაგრამ მოკავშირეები აღარც ისე თავ-გამეტებით სცდილობენ მის შესტრეკას: მიზანი მიღწეულია—სისტიკი მტარვალი დამარცხებულია და თავისუფლება აღდგენილი.

მოკავშირეთა ერთსულფანობამ და მისმა, ესლა უკვე განთქმულმა, სარდლებმა ქვეყანას დაანახეს, თუ რა შეუძლიან ჰატარა ერთა შეთანხმებას, დიდთან ბრძოლაში, დაამტკიცეს თუ გაჭირების დროს რა სახიფათო მდგომარეობაში ვარდება დიდი სახელმწიფო, როცა უდიერად სთელავს ჰატარათა ინტერესებს და სიცოცხლეს. დღეიდან, ეს—სისწრაფით თავბრუდამხვევი და მედგარი ბრძოლა კლასიკურ მაკალითს წარმოადგენს ერთის მხრით მძლავრ სახელმწიფოთათვის, რომლის ფარგლებში მოქცეულნი არიან სხვა და სხვა ერფრებანი და უნდა ჩააფიქროს ამახედ; მეორეს მხრით, ეს ომი ერთსულ კიდევ ნათელქოფის ჰატარა ერფრებათა თვით-არსებობის უნარს, რასაც ევროპის სამხედრო მეცნიე-

რება უარყოფდა იმ მოსაზრებით, რომ თანამედროვე პირთებში, მარტო დიდს სახელმწიფოთა აქვთ შეძლება განვითარებისა და ზრდისა. აქედან ის დასკვნაც გამოჴვადა, რომ დიდ სახელმწიფოთ უფლება აქვთ, მაშასადამე, ჰატარანი გადაუღაზონ, რადგან ეს ისტორიული კანონებით აღრე თუ გვიან უნდა მოხდესო.

მაგრამ ისტორია ეოველთვის არღვევდა იმ კანონებს, რომელსაც მისთვის სთხზავდნენ კანონმდებლები საკუთარი გემოვნებისამებრ.

ბაღკანეთის ტრაგედია შეუმჩნეველი არ დარჩა არც დაზარულ ერფრებათ, რომელნიც ისტორიის ბრუნვით მოჭეუნენ სხვა ერის სახელმწიფო ფარგლებში და მით უმეტეს იმ სახელმწიფოთ, რომელნიც თვითონ შეიცავენ ან შესდგებიან სხვა და სხვა ერებისაგან.

როგორც მოსალოდნელიც იყო, უმთავრესად ამ სახელმა მოვლენამ, უურადლება მიიქცია მეზობელ ერთა და სახელმწიფოთა.

ავსტრიის, გერმანიის და რუსეთის მოავრობანი, და მათ ფარგლებში მოსახლე ერები ბაღკანეთის ამებ-

*) ეს წერილი უკვე აწყობილი იყო, რომ გურამიშვილის დეპეშაც მოვიდა, რომლითაც გვატყობინებს, რომ ჯარიმა (неустойка) უკუგდებულია.

მა ჩააფიქრანეს. ავსტრო-უნგრეთი. რომელიც ნახევრად სხვა და სხვა სლავიანებისგან შესდგება, ძალა-უნებურად ანგარიშს უწყევს თავის დიდ ნაწილს და პოლიტიკურ ნაბიჯებს უფრო სიფრთხილითა სდგავს. ჩეხია დღეს ხმა-მადლა მოითხოვს, რომ ავსტრო-უნგრეთის სახელმწიფო ახლა ორა ნაწილის მაგიერ სამისაგან უნდა შესდგებოდეს, რომ სლავიანთაც საკუთარი თვითმართველობა უნდა მიეცეთ. რადგან საერთო პოლიტიკური ჭორიზონტი მოიღრუბლა, ავსტრიამ თავის პოლიტიკისად არამთუ შეღავათი მისცა, რუსეთს დაუზიანდა პოლიტიკა გრძობაც და შეიარაღებული რაზმები შეადგინა მათგან. საზოგადოთ, როგორც ამ მხრივ ეველასუდ მტრად აქრელებული სახელმწიფო, ავსტრია დიდ გასაჭირში ჩავარდა და თითქმის დარღვევის პირამდა მისული.

ჩვენ აღარას ვიტყვით თვით ოსმალეთსუდ, რომელმაც, როგორც სახელმწიფომ არა მარტო დაჭკარგა დიდი ნაწილი ტერიტორიისა, არამედ შინაგან კრიზისსაც ისე მძლავრად განიღდის, რომ იქნებ ვეღარც ვი მობრუნდეს და დაირღვეს სამუდამოდ. მისი მთავრობის უხეშა და უგულტურო პოლიტიკამ გააბროტა და შეაწება ერთმანეთთან მტრებიც კი.

გერმანია თუმცა უფრო მთლიან ერთეულს და მძლავრს სახელმწიფოს წარმოადგენს, მაგრამ ისიც იძულებულია ანგარიში გაუწიოს მის ფარგლებში მომწვედულ პოლიტიკას, რომელსაც არ გაჭკარწელებია ხსოვნა საკუთარი სამეფოსი და არც განუქარწელებია როდესმე. ამის გარდა, საერთაშორისო მდგომარეობა იმდენად მწვავედ, რომ გერმანიის იძულებული გახდა განსაკუთრებული ზომები მიეღო, გაედიდებინა სამხედრო თანხა და ისე გაეძლიერებინა ბიუჯეტი, რომ ახალი სულ უცნაური გარდასახადი შეაწერა მისვილ მუშაბულებს. ახალი სლავიანური სახელმწიფოთნი, მისი აზრით à priori იმ „სამთა ბეთანხმების“ ბანაკში მოჭეუებიან. საფრანკეთსა, ინგლისსა და რუსეთსა, რომელიც ავსტრი — იტალია გერმანიის „სამთა კავშირს“ უზირისპირდება, რაც გავლენას იქონიებს ძლია განწყობილებაზედ ევროპაში.

რუსეთი, რომელსაც „ანონის ომმა“ დაახვავა შინაგანი მოუწობლობა და ერთ დროს თითქო განსხვავდებოდა და განმათავისუფლებელი მანიფესტო გამოაცემინა, რაც ხელს უწყობდა მის კონსოლიდირ და პოლიტიკურ გაძლიერებას—მალე დაუბრუნდა ისეუ ძველს ტრადიციის და არამთუ სხვა ეროვნებათ, ინორდლებს, ძირითად მოსახლეობაც საშიში მუსრუტი მოუჭირა. ეველასუდ ეს გარემოება აუცილებლად ასუსტებს საერთაშორისო პოლიტიკაში ხმის მადლებას და დღეს, როცა

რუსეთს „ისტორიულ მისიასუდ“ ოცნებაზე შექმლო, ე.ი. სტამბოლსუდ—იგი მძლავრ სიტუკას ვერ ამაბობს და მოძმე სლავიანების ბედის გადაწყვეტაში ხმა-მადლა ვერ ღაზარაკობს.

საზოგადოებრივი აზრი რუსეთისა, აგრედეკე თვათ მთავრობის წრეელი სიმპატიება მთად სლავიანთა მხარესუცა, მაგრამ პოლიტიკური განწყობილება ერთის მხრით, პოლიტიკის და ფინანსდის რევევა, მეორეს მხრით, თვით ბეზხოვრებათა უკმაყოფილება, რომელიც ერთ დროს თითქმის გარდაქმნას უქადადა რუსეთის სახელმწიფოს,—ძალას უკარგავს მთავრობას და თავის პირდაპირ მოვალეობასუდ ხელს ალებინებს.

ეველასუდ ზემო სათქვამიდან სხანს, რომ ძლიერი სახელმწიფო მარტო მაშინ არის უზრუნველყოფილი გარეშე მტრისაგან, როცა შინაგან საქმეებს იმ გვარად აწარმოებს, რომ არა სასურველი ეროვნული თუ სოციალური შესლა-შეკვახებანი არ არსებობენ, ან შემცირებულნი არიან მინიმუმამდე. ამისთვის კი საჭიროა როგორც ფართო დემოკრატიული მოწესრიგება სახელმწიფო ცხოვრებისა, რაც ხელს შეუწყობდა კულტურულს და ეკონომიურს აღორძინებას, ისე—მოსახლე ეროვნებათა დამეკობრებას. ის დევნა, რომელსაც განიღდის რუსეთში მოსახლე უცხო ერები, ის რუსიფიკაციური პოლიტიკა, რომელიც უკრაინულ ენასაც კი სდევნის, როგორც მავნებელს ვერასოდეს ვერ შეჭქმნის იმ მთლიანობას, რომელიც აუცილებელია ეოველი სახელმწიფოსათვის, რადესაც მას გარეშე მტერთან უხდება საქმის დაჭერა.

ეველასუდ ადრე სიმართლე იმ დებულებასა, რომ გარეშე სიძლიერე მხოლოდ შინაგან სიძლიერესუდ არის დამყარებული—შეიგნო ინგლისმა და პირველმა ნაბიჯებმა ამ მხრივ, საუკეთესო ნაყოფი გამოიტანეს. ეროვნებათა და პრევიენტათა ავტონომიურმა მართვა-გამგეობამ მოუზოვეს ინგლისს უდიდესი სიმპატიები და ის ელემენტები, რომელნიც აქამდის შინაგან მტრად ითვლებოდნენ და ასუსტებდნენ სახელმწიფოს თავისი უკმაყოფილებით ცალკე და ცალკე მათს მორჩილებაზედ დახარჯული ფულით და ენერჯით — დღეს ინგლისის მხლობელი თანამშრომელი არიან და თავისი ძლიით მის ძადას აორკელებენ. კანადა, ავსტრალია, ისლანდია, ირლანდია, ზოგი სამხედრო ფლოტი, ზოგი ჯარით, ზოგი ფინანსიურად ეოველთვის მზად არიან დახმარება გაუწიონ მტრობობლიას და დღეს ინგლისის ხმა საერთაშორისო პოლიტიკაში ეველასუდ ძლიერია.

ამ გვარად, თავი რომ მოუყაროთ ეველას ისტორიულ-პოლიტიკურ მოვლენას უკანასკნელი დროისას, ცხადი

იქნება, რომ სსკელმწიფოთ მით უფრო ძლიერია და ემ ტად მომზადებული გარეშე ჰირაბებთან სბრძოლველად, რაც ნაკლებია უთანხმოებანი მის ფარგლებში მოქცეულ ელემენტთა შორის. უკანასკნელს კი სზაბს და ერთ ზო- დად აკავშირებს სსვა და სსვა ნაწილებს, მარტოაღენ განიფრული დაკმაუთფილება ეველა ნაწილების ინტერესებისა და არა მათი ძალად კარდაქმნა და გადაგვარება.

რ. ზ.

მეფე ედიზე ქართულ თეატრში

28 მარტს ქართულ თეატრში წარმოდგინეს მეფე ედიზე. მე არ შევეხები იმ საკითხს თუ რამდენად შეეგუება თანამედროვე თეატრს და გემოვნებას ძველი კლასიკური თეატრის აღდგენა მაშინდელი ფორმების მიბადებით. რამდენადაც სოფოკლეს ტრაგედიები მართლაც ღრმა და ნამდვილი ტრაგიზმით არიან სავსენი, რამდენადაც ძარტივია, ბუნებრივი ნასკვი და მსვლელობა ედიზეს უბედური თავგადასავალისა, დაწყებული დაბადების დღიდან, მამის მკვლელობისა და ცოლად დედის შერთვამდე, — იმდენადვე სუსტნი არიან ის გარეგანი ფორმები, რომლებშიაც აყალიბებს ამ შინაარსს ავტორიც და მის თხზულებათა გარდამკეთებელნიც. მაგ. მოხუცთა ხორეფტის ერთად ლაპარაკი და საზოგადოთ მათი როლი და სხ.

ასეთი ფორმების აღდგენას ისტორიული ხასიათი თუ შეიძლება მივაწეროთ, თორემ თეატრის ბუნებრივობას ის არასა ჰმატებს.

თავი და თავი, რასაკვირველია არის ინსცენიროვკა და თამაში არტისტებისა, ამიტომ მინდა შევჩერდე იმაზედ, თუ როგორ ზიდა ქართულმა დასმა დიდებული ტვირთი.

პირველ ყოვლისა უნდა ითქვას, რომ საზოგადოთ ლექციის წაძლოლება წარმოდგენას უკარგავს სიმარტივეს და ძალად ხელოვნურ ელოფერსა სდებს და იმისთანა ლექციის წაკითხვა კი, როგორც იყო ბატონ მ. წულუკიძისა — ყოვლად შეუფერებელია. ყურს რომ უგდებდი, თავიდან არ გამომდიოდა ერთი ბავშვური გამოცანა: ერთი ხელსახოცი მქონდა, ვკეცე, ვკეცე ვერ დავკეცეო — ისე ბ. წულუკიძემ ღეჭა, ღეჭა ვერ დაღეჭა, რა უნდოდა... თვითონ წარმოდგენა კარგად იყო მოწყობი-

ლი, ანსამბლი და მასიური სცენებიც რეჟისორს კეთილად მოეგვარებინა, მაგრამ მთელ წარმოდგენას მეტად ახალგაზრდური ხასიათი ჰქონდა: ქ. თეზის მცხოვრებნი მარტო ბავშვებისაგან იყვნენ შემდგარნი; კრეონი და იოკასტა უფრო ცანგალა და გოგონას გვაგონებდნენ, ვიდრე დარბაისელ სეფე დაძმას.

ის კი უნდა აღინიშნოს, რომ ქალბატონი ქიქოძე (იოკასტა) დიდ იმედებს იძლევა და თამამად ითქმის, რომ მეტად ნიჭიერი და შეგნებული არტისტი დადგება. გარდა გარეგანი სიმშვენერისა: სახის ცვალებადი სილამაზისა და მოხდენილი, სხარტული აგებულობისა, რაც მეტად ხელს უწყობს გამოერჩეს შეგნეულობით ჩვენს უკანასკნელი დროის დავგალოლ არტისტებს — ქ-ნს ქიქოძეს, მდიდარი მიმიკა და პლასტიური მიხვრა-მოხვრა ახასიათებს. მელოდიური ხმა, ჯერედ გაუმაგრებელი, მართალია, ხანდახან გაღუტყდება ხოლმე, მაგრამ ეს ნაკლი ადვილად შესავსებია დიქციაში ვარჯიშობით.

ჩვენ სწორედ გაგვაკვირვა, თუ როგორ შესძლო ამ ყმაწვილმა არტისტმა ისე ბუნებრივად და იმავე დროსვე ღრმად გაღმოცემა იოკასტას უზომო ტანჯვისა, მისტიური შიშისა ბედის წერის აღსრულების წინაშე. როგორ განიცადა სრულად და განაცდევინა მაყურებელთაც ის რელიგიური ექსტაზი-ლოცვა, როცა ევედრება ღმერთებს ედიზეს ხსნასა. მისი საშინელი ტანჯვა, სინამდვილის გაგებისას, ისეთის სიძლიერით გამოიხატა მის სახეზედ, თვით მის პოზაში, როცა მოხრილი, დაპატარავებული, წამოსასხამ შეკრებილი მიეყუდა თეთრ სვეტსა, თითქო თვით ტანჯული ნიობეა გაქვავებული გაპყურებს აპოლონისგან დახოცილ შვილებს.

შეუღარებელი იყო მაშინაც, როცა იგონებს ლაიოსის მკვლელობას და თრთის სჩამდვილის აღდგენის წინაშე.

მაგრამ, რამდენადაც მეფური სიღარბაისლე და ტანჯვის განცდანი პირველ ხარისხოვან მსახიობთა რიგში აყენებდა ქ-ნს ქიქოძეს, იმდენად ხელს უშლიდა ამას მისი ნამეტანი ყმაწვილური სიმკვირცხლე და ცკვიტი მიხვრა-მოხვრა იმ წუთებში, როცა სულს იბრუნებდა ვაებისაგან და იმედი ეძლეოდა, რომ განგება — მოირა ისევე სცდება, როგორც ადამიანი. იოკასტას, დედას ედიზესი და მისივე ოთხი შვილისა, არ შეშვენის 20 წლის ქალისავით მხიარული ტრიალი და ხელთ-მოძრაობა.

საზოგადოთ კი ჩვენის აზრით დიდი მომავალი

აქვს ახალგაზრდა მსახიობ ქალსა, რადგან ჩამოთვლილი ნაკლები სულ ადვილი ასაცილებელია.

გუნიაშ, ჩვეულებრივად, როლი არ იცოდა, თუმცა მეორე ნახევარი თამაშისა, როდესაც ედიზე უკვე თვალ-გამოთხრილია და ბედმა დასაჯა—ბუნებრივად შეასრულა. კრეონი—მგალობლიშვილი მეტად კარგი იქნებოდა, რომ მეტად ყმაწვილი არა ყოფილიყო.

ტირეზი—შანშიაშვილი ვერ შეედრებოდა ტირეზის—შალიკაშვილს, თუმცა მასაც არა უჭირდარა.

დასასრულ, მწიკვინა ქალებიც როგორც ყველაფერი იმ დღეს, მეტად ყმაწვილნი იყვნენ და არც ერთს არც დარბაისლური შიში, არც დარბაისლური ტანჯვა არ ეტყობოდათ; თ. გოგოლაშვილსაც კი, რომელიც რიტორიკამ გაიტაცა.

რადე.

ნ ა რ ე ვ ი

უცნაური ქორწინება

ერთ ამერიკელ მილიონერს მოსწონებია მდიდარი ფერმერის ლამაზი ქალი და არშიყობა დაუწყია. ბევრი დევნის შემდეგ, ქალი დაუყოლებია და მეუღლეობაზე დაუთანხმებია, მაგრამ ნახეთ მისი განცვიფრება, როდესაც დანიშნული ქორწინების წინა დღეს—ქალს აუხირობია: უნდა გამოგცადოვო და მარტო მაშინ გამოგყვები ცოლად თუ ჩემთან ერთად ნიაგარას ჩანჩქერს გაივლი ორთქლმავალ ნავითაო. შეყვარებული მილიონერი დათანხმებულა, მაგრამ ასეთი არა ჩვეულებრივი სერიზოზისაგან ენა, მარჯვენა ხელი და მარცხენა თვალის ქუთუთო წართმევი და შიშისაგან ავად გამხდარა. აღფრთოვანებულ ქალს უთქვამს: ეხლა კი მჯერა შენი სიყვარულისა და შეჭმეცა სიკვდილამდის შენი ერთგული ვიქნებიო. ამ საშინელი ფიცის შესრულება იმით გაადვილებია, რომ ორი დღის შემდეგ უშიშარი მილიონერი გარდაცვლილა.

ჩ ვ ე ნ ი ფ ო ს ტ ა

არიკოს

„...ლექსთა წერა მეხერხება
პროზა?—რა მოგახსენოთო
ქართული გლეხის ხარები
სულ უნდა გავაცხენოთო“ (?)

გაკვივია, ხანდისან კაცი გა...ბრეეკება და ლექსებსა სწერს, მაგრამ ხარი რომ გაცხენდებოდეს, ეს როგორღაც უხერხულად მიგვანხია...

ენციკლოპედს. „...ვიცი, ბევრი რამ ვიცი, მეტად ბევრი რამ, მაგრამ არ ვიცი... როგორ გადმოგუცეთ, ვაი თუ არ გამოგადგეთ...“

ნუ გრცხვენიათ, მართალია, ზამთარი გავიდა, მაგრამ ხანდახან დუშელს ესლავ ვანთებთ სოღმე წვიმიან დღეში.

„საკუთარ“ კორენსპონდენტს. ამდენ ხანს იწერებით: „საკუთარ კორენსპონდენტისაგანა“ და კი არ ვიცით ვინ გვესაუბრება ასე ახირებულად. მაგისტანა კორენსპონდენტებს საკუთარ რედაქციასში თუ დაგიბეჭდავენ.

ჭრიაშვილს „სხნთელივით ვდნები, ვქრები მინდა თქვენთან გადმოფორნდე თქვენთან ფრენით ვიმოქმედო...“
ჯერ ერთი, სხნთელი რომ დნება, არა ქრება, რომ ქრება—აღარ დნება და, ესეც არ იეგეს, სფრინაო აღრესი შეგძლიათ; ქებურიშვილს სომ არ ქებთ?

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.